

35 25 JAAR JEUGDSTRAFRECHT

Empirisch onderzoek naar ontwikkeling en achtergronden van het jeugdstrafrecht

Marjolein Herweijer & Peter van der Laan

35.1 INLEIDING: HET NEDERLANDSE JEUGDSTRAFRECHT

Al sinds de inwerkingtreding van de Strafrechtelijke Kinderwet in 1905 kent Nederland een eigen jeugdstrafrecht met eigen sancties, eigen procesregels en eigen (justitiële) jeugdinrichtingen (JJI's). Invoering van een apart jeugdstrafrecht werd destijds van belang geacht, omdat kinderen nog in ontwikkeling zijn en daarom vatbaar zouden zijn voor zowel slechte als goede invloeden. Door snel en doeltreffend te reageren zou het nog mogelijk zijn hen in de goede richting bij te sturen. Kenmerkend voor het jeugdstrafrecht, sinds de invoering in 1905, is de 'pedagogische grondslag'. Het jeugdstrafrecht is, met andere woorden, niet zozeer gericht op bestraffing, vergelding en resocialisatie, maar heeft vooral tot doel jeugdigen op te voeden (heropvoeden) en zo te voorkomen dat zij in herhaling vervallen.

Negentig jaar later, in 1995, ratificeerde Nederland het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (IVRK). Volgens artikel 40 lid 3 IVRK dienen de lidstaten te streven naar een apart jeugdstrafrecht met speciale wetten, procedures, autoriteiten en instellingen. Volgens het IVRK is het aan lidstaten zelf om te bepalen hoe zij het jeugdstrafrecht wettelijk vormgeven. In Nederland is daar dus al in 1905 een begin mee gemaakt. Het Nederlandse jeugdstrafrecht is ondergebracht in titel VIIIA van Boek 1 van het Wetboek van Strafrecht (Sr). De aparte procedureregels voor jeugdigen zijn te vinden in titel II van Boek 4 van het Wetboek van Strafvordering (Sv).

In de context van het jeugdstrafrecht en de sanctietoepassing is sinds het midden van de jaren tachtig veel empirisch onderzoek gedaan. Periodiek is gerapporteerd over de ontwikkeling van geregistreerde en zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit en over de strafrechtelijke sanctietoepassing. Gericht penologisch onderzoek heeft plaatsgevonden naar onder andere taakstraffen (alternatieve sancties), de maatregel plaatsing in een inrichting voor jeugdigen (PIJ-maatregel) en de voorlopige hechtenis en effectiviteit van interventies. Criminologisch

onderzoek vond plaats naar specifieke vormen van (jeugd)criminaliteit (geweld en meer recent cybercrime) en de achtergronden en verklaringen van jeugdcriminaliteit.

In deze bijdrage gaan wij in op de belangrijkste ontwikkelingen in het jeugdstrafrecht sinds 1995, waarbij wij relevant empirisch onderzoek betrekken. Onderzoek beschouwen wij als empirisch én relevant als het aandacht besteedt aan de toepassing van sancties en maatregelen en/of achtergronden en oorzaken van jeugdcriminaliteit en niet normatief of juridisch-dogmatisch van aard is. De invloed van onderzoek op de ontwikkelingen in het jeugdstrafrecht is niet vanzelfsprekend of makkelijk aan te tonen. Er zijn grote verschillen; er zijn onderzoeken met grote en langjarige invloed, maar ook onderzoeken waarvan niet gezegd kan worden dat zij voor wetgeving, beleid of praktisch enige betekenis hebben gehad.

Als startpunt nemen we de grote wetwijziging van 1995 (par. 35.4) en de ratificatie van het IVRK (par. 35.5). Vervolgens staan we stil bij voor de toepassing van het jeugdstrafrecht relevante autoriteiten en instellingen (par. 35.6), jeugdsancties en jeugdinterventies, inclusief voorlopige hechtenis (par. 35.7), de hernieuwde aandacht voor opvoeding en behandeling in de JJI's (par. 35.8) en tot slot de introductie van het adolescentenstrafrecht (par. 35.9). Afgesloten wordt met een slotbeschouwing, waarin we onder meer ingaan op de wisselwerking tussen wetgeving en beleid enerzijds en de empirische (onderzoeks)praktijk van jeugdcriminaliteit en strafrechtstoepassing anderzijds (par. 35.10).

Om de maatschappelijke context van het jeugdstrafrecht te schetsen beginnen we met een korte beschrijving van de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit (par. 35.2) en de sanctietoepassing (par. 35.3).

35.2 ONTWIKKELING VAN DE JEUGDCRIMINALITEIT

Jeugdstrafrecht en sanctietoepassing hangen eerst en vooral samen met jeugdcriminaliteit. Met wetgeving en sanctietoepassing wordt immers gereageerd op delinquent gedrag van (strafrechtelijk) minderjarigen. Gedrag dat door de samenleving niet wordt geaccepteerd en waarop derhalve gereageerd dient te worden.

In Nederland wordt sinds het midden van de jaren tachtig periodiek gerapporteerd over jeugdcriminaliteit, met name door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid.¹ Ook is er veel

1 Op initiatief van Junger-Tas werd periodiek gerapporteerd over de ontwikkeling van de door de politie geregistreerde jeugdcriminaliteit. Er werden twee methoden gecombineerd: analyse van registerdata – aanvankelijk vooral gegevens over door de politie gehoorde minderjarigen – en zelfrapportageonderzoek waarbij een steekproef uit de (jeugdige) bevolking wordt gevraagd of zij zich schuldig hebben gemaakt aan

onderzoek gedaan naar achtergronden en verklaringen van jeugdcriminaliteit. Daardoor kon steeds opnieuw een beeld worden gevormd van omvang, aard en ontwikkeling (trends) van jeugdcriminaliteit en van de kenmerken van de jeugdige verdachten en veroordeelden. Dit laatste bood aanknopingspunten voor het ontwikkelen van preventiebeleid en een gerichte aanpak.

Analyse van onder andere politiecijfers en andere registraties (registerdata) laat zien dat sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw tot circa 2007 het aantal gehoorde jeugdige verdachten in absolute en relatieve zin sterk toenam. Werden in 2000 nog 15,4 jeugdigen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar per 1000 van de desbetreffende bevolkingsgroep aangehouden, in 2007 waren dat er 26,7. Bijna elk jaar hoorde de politie 5 tot 10% meer jongeren op verdenking van een strafbaar feit. Na 2007 zette een daling in, tot 16 jeugdigen per 1000 in 2017 (terug op het niveau van 2000).

Jeugdcriminaliteit is vooral vermogenscriminaliteit (in 2017 56%, in eerdere jaren een vergelijkbaar aandeel) en in mindere mate vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag (21%) en geweldsdelicten (21%). Geweldscriminaliteit – voornamelijk mishandeling en diefstal met geweld – nam eerst verhoudingsgewijs nog sterker toe, maar na 2007 ook weer sterker af.

Verklaringen van de stijging liepen uiteen van beperkt of afnemend maatschappelijk en ouderlijk toezicht en sociale controle tot geïntensiveerde opsporing en vervolging door de politie. Duiding van de toename was niet eenvoudig, omdat periodiek zelfrapportageonderzoek, in tegenstelling tot de politiecijfers, eerder duidde op gelijk blijven (stabilisering) dan op stijging.

De verschillende informatiebronnen (politicijfers en zelfrapportage) kwamen wel overeen ten aanzien van de demografische achtergrond van de jeugdige daders: voornamelijk jongens in de leeftijd van 16 en 17 jaar, onder wie in verhouding tot hun aandeel in de bevolking veel jongens met een migratieachtergrond (Antilliaans, Marokkaans, Turks en Surinaams). Het aandeel meisjes fluctueert rond de 20%. Voor de verhouding *first offenders*-recidivisten kwam pas na 2010 (beleidsmatige) interesse, en een begrip als veelplegers of stelselmatige daders leek lang voorbehouden aan meerderjarigen. Tot ongeveer 2010 was er ook nauwelijks belangstelling voor jongvolwassenen van 18 jaar en ouder.

een reeks van strafbare gedragingen. Deze combinatie van methoden draagt ertoe bij dat er inzicht is in delinquente gedragingen die niet bekend en/of opgelost zijn bij politie en justitie. Later werd deze rapportage aangevuld met een overzicht van de sanctietoepassing. Zie voor een laatste overzicht *Monitor jeugdcriminaliteit 2017* (Van der Laan & Beerthuizen, 2018).

35.3 ONTWIKKELINGEN IN DE SANCTIETOEPASSING

Parallel aan de aanvankelijke stijging en latere daling van de (geregistreerde) jeugdcriminaliteit nam de toepassing van sancties eveneens sterk toe en vervolgens weer af.

Belangrijkste vernieuwing in de sanctietoepassing was zonder twijfel de introductie van de taakstraf medio jaren tachtig, in de beginjaren nog aangeduid als alternatieve sanctie. Aanvankelijk bij wijze van experiment toegepast in zes (proef)arrondissementen kreeg de taakstraf in 1995 een wettelijke basis en werd in relatief korte tijd de meest toegepaste jeugdsanctie. De geldboete bij misdrijven raakte daarentegen grotendeels uit beeld. Tot circa 2010 nam het aantal jongeren dat in voorlopige hechtenis werd genomen en/of jeugddetentie kreeg opgelegd snel toe en daarna om verschillende redenen spectaculair af.

Het aantal minderjarigen dat daadwerkelijk strafrechtelijk vervolgd wordt en een sanctie opgelegd krijgt, is aanzienlijk kleiner dan het aantal door de politie gehoorde verdachten. Het Nederlandse beleid is op te vatten als een beleid van minimale interventie, dat wil zeggen alleen vervolgen als het niet anders kan en in geval van vervolging kiezen voor de minst zware afdoening of straf.

Veel zaken worden door de politie afgedaan met een waarschuwing of een verwijzing naar Halt. In 2018 schreef Halt Nederland ruim 14.000 verwijzingen in. In 2005 waren dat er nog ruim 24.500, maar gezien de (bijna) halvering van het aantal gehoorde verdachten is het aandeel van Halt-verwijzingen in absolute zin sterk afgenomen, maar relatief op hetzelfde niveau gebleven.

Het Openbaar Ministerie (OM) op zijn beurt gaat niet altijd over tot vervolging en/of dagvaarding bij de door de politie aangedragen zaken, maar doet zelf af met een taakstraf, transactie of sepot: circa 4800 afdoeningen bij jeugdigen in 2016 (tegen maar liefst 17.010 in 2007). De (kinder)rechter legt vooral taakstraffen, geldboetes en voorwaardelijke straffen in combinatie met begeleiding door de jeugdreclassering op en is terughoudend ten aanzien van jeugddetentie en de PIJ-maatregel. In 2016 kwam de (kinder)rechter bij minderjarigen tot 6400 afdoeningen, waarvan meer dan de helft taakstraffen (3000) en circa 500 vrijheidsbenemende straffen en maatregelen (jeugddetentie en PIJ). In 2007 waren er 19.180 afdoeningen. Afdoeningen zijn op alle niveaus (politie, OM en rechtbank) sterk afgenomen.

De eerdere toename van vrijheidsbenemende sancties leidde eind jaren negentig tot de bouw van nieuwe JJI's en een toename van de capaciteit tot 3000 bedden halverwege het eerste decennium van deze eeuw. Na 2005 nam de capaciteit bijna even spectaculair weer af en werd een groot aantal JJI's gesloten. Naast daling van de (geregistreerde) jeugdcriminaliteit was dit ook het gevolg van het feit dat met ingang van 1 januari 2010 jongeren niet meer op civielrechtelijke titel in een JJI mochten worden geplaatst. Zij zijn sindsdien aangewezen op de zogeheten gesloten jeugdzorg. Eind 2019 was er nog één rijksinrichting voor jeugdigen met drie vestigingen en waren er vier particuliere JJI's, met een capaciteit van ongeveer 500 bedden. Meer sluitingen zijn voorzien, met tegelijkertijd

opening van een aantal kleinschalige voorzieningen.² Op 30 september 2018 verbleven er iets meer dan 400 jongeren op strafrechtelijke titel in een JJI. In 2004 waren dat er bijna 1100.³

35.4 DE WETSWIJZIGING VAN 1995

In 1995 werd het jeugdstrafrecht ingrijpend herzien. De aanleiding voor deze herziening was gelegen in het rapport van de Commissie herziening strafrecht voor jeugdigen (commissie-Anneveldt).⁴ De commissie stelde in haar rapport dat door de beschermingsgedachte jeugdigen in het jeugdstrafrecht minder rechtswaarborgen hadden dan volwassen verdachten. De autoriteit van de kinderrechter werd niet meer als vanzelfsprekend aanvaard, en jeugdigen zouden ook zelf liever als rechtssubject dan als voorwerp van hulp en steun worden beschouwd. Daarom stelde de commissie-Anneveldt voor het jeugdsanctierecht met dezelfde rechtswaarborgen te omgeven als het strafrecht voor volwassenen, zonder dat dit ten koste zou gaan van het belang van jeugdigen. Voorgesteld werd verder om voorschriften met een onnodig bevoogdend karakter die een niet goed te verdedigen afwijking van het commune strafrecht inhielden, te schrappen. De commissie-Anneveldt stelde overigens ook voor een apart strafrecht te introduceren voor jongvolwassenen. Dit laatste voorstel werd door het toenmalige kabinet niet overgenomen, vooral vanwege de hoge kosten die gemoeid zouden zijn met aanpassing van allerlei voorzieningen voor deze ‘tussencategorie’ van justitiabelen. Vele jaren later echter zijn elementen van dit deel van het advies terug te vinden in het zogeheten adolescentenstrafrecht.

Het mede op het rapport van de commissie-Anneveldt – en op het advies van de Werkgroep alternatieve sancties voor jeugdigen (werkgroep-Slagter)⁵ – gebaseerde wetsvoorstel werd in 1994 aangenomen.⁶ De belangrijkste wijzigingen in het materiële jeugdstrafrecht bij deze wijziging waren:

- De bestaande vrijheidsstraffen arrest- en tuchtschoolstraf werden in de nieuwe wetgeving vervangen door één sanctie: jeugddetentie.⁷

2 Kleinschalige voorzieningen zijn kleine instellingen met een capaciteit van acht tot tien bedden. Het zijn gesloten instellingen, maar ze worden van buiten niet gekenmerkt door hoge hekken en duidelijke zichtbare veiligheidsvoorzieningen. De jongeren die er, doorgaans in het kader van voorlopige hechtenis, worden geplaatst, gaan overdag buiten naar school of werk.

3 *DJI in getal, 2013-2017*, 2018.

4 *Sanctierecht voor jeugdigen*, 1982.

5 *Alternatieve sancties voor jeugdigen*, 1985.

6 Wet van 7 juli 1994, *Stb.* 1994, 528.

7 Rapportage over de toepassing van jeugdsancties sinds medio jaren tachtig maakte duidelijk dat de arreststraf nauwelijks nog werd toegepast (Junger-Tas, Kruissink, & Van der Laan, 1992).

- De maximale duur van de vrijheidsstraf – voorheen zes maanden – werd verhoogd naar 12 maanden voor 12- tot en met 15-jarigen en naar 24 maanden voor 16- en 17-jarigen.
- De maximale hoogte van de geldboete werd vertienvoudigd, van 500 naar 5000 gulden.
- De strafrechtelijke ondertoezichtstelling werd afgeschaft en de strafrechtelijke maatregelen jeugd-tbr (terbeschikkingstelling van de regering) en plaatsing in een inrichting voor buitengewone behandeling (PIBB) werden vervangen door de maatregel plaatsing in een inrichting voor jeugdigen: de PIJ-maatregel.⁸
- De alternatieve sancties (taakstraffen) en de Halt-afdoening werden van een wettelijke basis voorzien.⁹

De belangrijkste wijzigingen in het formele jeugdstrafrecht hadden te maken met de rol en positie van de kinderrechter en de officier van justitie. De kinderrechter had in het oude jeugdstraf(proces)recht een allesbepalende invloed. Hij was degene die besliste over onder andere de vraag of een minderjarige in voorlopige hechtenis ging en bleef, en of er een gerechtelijk vooronderzoek zou worden geopend. De officier van justitie moest de kinderrechter om toestemming vragen als hij een strafzaak tegen een jeugdige wilde seponeren. Ook op de terechtzitting had de kinderrechter veel invloed. Hij kon bijvoorbeeld zelfstandig beslissen een straf op te leggen, ook als de officier van justitie dat niet had geëist. Met de inwerkingtreding van de nieuwe wetgeving moest de kinderrechter een deel van zijn machtspositie afstaan aan de jeugdofficier van justitie. Tegelijkertijd werd het zogenoemde driehoeksoverleg afgeschaft. In dat overleg werden individuele strafzaken (voor)besproken door de kinderrechter, officier van justitie en Raad voor de Kinderbescherming.

Een andere belangrijke wijziging betrof de overgang van het jeugdstrafrecht naar het volwassenenstrafrecht. De mogelijkheden om het volwassenenstrafrecht toe te passen op 16- tot 18-jarigen dan wel de toepassing van jeugdstrafrecht op 18- tot 21-jarigen werden vergroot. De mogelijkheden voor deze overgang werden verruimd door de criteria (ernst van het gepleegde feit, kenmerken persoonlijkheid van de dader en omstandigheden waaronder het delict is gepleegd) niet meer cumulatief maar alternatief te formuleren: voldoen aan één criterium in plaats van aan alle drie is voldoende. Daarmee werd het makkelijker om 16- en 17-jarigen een sanctie uit het commune strafrecht op te leggen. Dit leidde aanvankelijk tot een stijging van het aantal 16- en 17-jarigen bij wie het commune strafrecht werd toegepast; later nam de toepassing van het volwassenenstrafrecht weer af.¹⁰ Toepassing van het jeugdstrafrecht op 18- tot 21-jarigen bleef getalsmatig beperkt.¹¹

8 Ingegeven door onderzoek dat duidelijk maakte dat de verschillen tussen jeugd-tbr en PIBB miniem waren: aantallen en achtergronden van jongeren, behandelduur enz. (Van der Hooft & Mesman Schultz, 1981).

9 Zie ook resp. Van der Laan, 1991 en Kruissink & Verwers, 1989.

10 Dijkstra & Van Zuylen, 2005; Weijers, 2006.

11 Van der Laan et al., 2012.

Met de herziening van het jeugdstrafrecht in 1995 stond de wetgever een aantal doelen voor ogen:

- de rechtspositie van de minderjarige meer in overeenstemming brengen met die van de volwassene;
- vereenvoudiging van het jeugdstrafrecht;
- modernisering van het jeugdstrafrecht.

Een expliciete uitwerking van deze doelstellingen liet de wetgever achterwege. Daardoor werd niet precies duidelijk wat onder ‘vereenvoudiging’ en ‘modernisering’ moest worden verstaan en konden deze begrippen verschillend worden uitgelegd. Ook was het nog niet gebruikelijk om een dergelijke (omvangrijke) wetwijziging vergezeld te laten gaan door een evaluatie na bijvoorbeeld vijf jaar. Het is daarom niet duidelijk of de beoogde doelstellingen zijn bereikt.

35.5 DE RATIFICATIE VAN HET IVRK

In hetzelfde jaar dat het Nederlandse jeugdstrafrecht meer in lijn werd gebracht met het commune strafrecht, ratificeerde de Nederlandse regering het IVRK. Door ratificatie van het IVRK gaf Nederland aan zich te (willen) conformeren aan de minimumnormen ter bescherming en bevordering van de rechten van jongeren. In het IVRK worden lidstaten ertoe aangespoord een apart jeugdstrafrecht met speciale wetten, procedures, autoriteiten en instellingen te hebben. Artikel 40 IVRK bevat rechten voor jeugdigen die worden verdacht van een strafbaar feit of daarvoor worden vervolgd of veroordeeld. Artikel 37 IVRK bevat voorschriften waaraan moet worden voldaan met betrekking tot de vrijheidsbeneming van jeugdigen. Om de lidstaten meer richtlijnen te geven om het jeugdstrafrecht met het IVRK in overeenstemming te brengen bracht het Comité voor de Rechten van het Kind (hierna: het Comité) op 2 februari 2007 een General Comment, *Childrens rights in juvenile justice*, uit.¹² In dit General Comment bepleit het Comité de invoering van een alomvattend systeem van jeugdstrafrecht, waarin behalve de voor het jeugdstraf(proces)recht specifieke bepalingen van artikelen 37 en 40 IVRK, ook de door het VN-Comité uitgebrachte algemene beginselen van het IVRK worden onderkend, te vinden in de artikelen 2, 3, 6 en 12 IVRK.

12 General Comment 10, *Children’s rights in juvenile justice*, CRC/C/GC/10, 25 april 2007.

35.6 HERNIEUWDE AANDACHT VOOR GESPECIALISEERDE AUTORITEITEN EN INSTELLINGEN

In de jaren negentig werd jeugdcriminaliteit een belangrijk beleidsonderwerp. De aandacht voor preventie en aanpak van jeugdcriminaliteit nam sterk toe, bij politie, OM, Raad voor de Kinderbescherming en gezinsvoogdij-instellingen, maar ook bij het ministerie van Justitie. De minister stelde de Commissie aanpak jeugdcriminaliteit (commissie-Van Montfrans) in, die in 1994 het rapport *Met de neus op de feiten* presenteerde. Daarin was het belangrijkste devies ‘vroegtijdig, snel en consequent’ optreden. Een belangrijk instrument was de versterking van de politieke jeugdtaak en van de jeugdfunctie bij het Openbaar Ministerie. De commissie adviseerde tevens tot (her)invoering van de jeugdreclassering door meer invulling te geven aan de maatregel Hulp en Steun. Ook diende de strafrechtelijke rol van de Raad voor de Kinderbescherming versterkt te worden: naast coördinatie van de taakstraf ook het doen van onderzoek en het geven van advies. De geïntensiveerde aandacht voor jeugdcriminaliteit resulteerde tevens in meer onderzoek. Er werd onderzoek gedaan naar delinquente meisjes, geweldscriminaliteit en jonge veelplegers of stelselmatige daders.¹³

Het aandeel van meisjes in de geregistreerde jeugdcriminaliteit was beperkt tot 10 tot 15%, en de aard van de door hen gepleegde delicten was doorgaans minder ernstig, dat wil zeggen minder gewelddadig, dan die gepleegd door jongens.¹⁴ Uit zelfrapportage kwam naar voren dat bij enkele delicten (bijv. winkeldiefstal en zwartrijden) het aandeel van meisjes min of meer gelijk was aan dat van jongens, maar bij ernstiger delicten duidelijk kleiner. Een beeld dat bijna twee decennia later nog eens werd bevestigd, al leek het aandeel van meisjes iets te zijn toegenomen.¹⁵

Onderzoek naar de minderjarige pendant van de stelselmatige dader of veelpleger maakte duidelijk dat het aantal minderjarige veelplegers absoluut en relatief aanzienlijk kleiner was, simpelweg omdat er tijd nodig is om delicten te kunnen plegen.¹⁶ Al suggereren berichten in de media wellicht anders, het plegen van een bepaald aantal delicten gedurende een bepaalde periode is voor jongeren die op hun 15e of 16e beginnen met het plegen van delicten nauwelijks ‘haalbaar’.¹⁷

13 Al het onderzoek was primair sociaal- of gedragswetenschappelijk van aard: analyse van officiële cijfers, aangevuld met interviews met professionals en jongeren. Juridische aspecten en vraagstukken van rechtspositionele aard werden niet aan de orde gesteld.

14 Mertens, Grapendal, & Docter-Schamhardt, 1998.

15 Slotboom, Wong, Swier, & Van der Broek, 2011; Slotboom, Hoeve, Ezinga, & Van der Helm, 2013.

16 Kleiman & Terlouw, 1997.

17 In 2006 werden minimaal vijf processen-verbaal waarvan één (1) in het peiljaar aangehouden als aanwijzing of definitie voor minderjarige veelplegers.

De moord in Engeland in 1992 op de driejarige peuter Jamie Bulger door twee 10-jarige jongens leidde ook in Nederland tot extra aandacht voor jonge daders onder de 12 jaar.¹⁸ Een zoektocht in politiedossiers leerde dat het aantal verdachten jonger dan 12 jaar – de zogeheten 12-minners – buitengewoon klein is en dat het bovendien zelden om meer dan bagatelzaken gaat. In zelfrapportageonderzoek gaven wat meer jonge kinderen aan dat zij wel eens dingen hadden gedaan die niet mochten, maar deze cijfers vielen in het niet bij die van 12-plussers en jongvolwassenen (18-plussers).¹⁹

Na aanhoudende vragen van de Kamer over de negatieve gevolgen van het verdwijnen van de gespecialiseerde kinderrechter verscheen in 2006 een rapport over de positionering van de jeugdrechter.²⁰ Daaruit bleek dat door de rechterlijke macht zelf steeds meer de noodzaak werd gevoeld om de behandeling van jeugdstrafzaken af te kunnen stemmen op de behandeling van jeugdbeschermingszaken. In de meeste rechtbanken werden (weer) aparte jeugdteams opgericht waarin zowel jeugdstrafzaken als jeugdbeschermingszaken worden behandeld en alle kennis over het specialisme bijeen wordt gebracht.²¹

Parallel aan deze ontwikkeling in de rechtspraak groeide ook bij de advocatuur het besef dat het jeugdstrafrecht een bepaald specialisme vergt van advocaten, ook vanwege de benodigde kennis van het civiele jeugdbeschermingsrecht. De Raad voor Rechtsbijstand legde in overleg met de Nederlandse Orde van Advocaten en de Raad voor de rechtspraak criteria vast waaraan een advocaat moet voldoen om in aanmerking te komen voor een toevoeging in jeugdstrafzaken. Een jeugdadvocaat moet onder meer cursussen hebben gevolgd op het gebied van het jeugdstrafprocesrecht en het civiele jeugdrecht.

35.7 JEUGDSANCTIES EN JEUGDINTERVENTIES

35.7.1 *Algemeen*

Vergelijkbaar met het belang dat gehecht werd aan organisatie en specialisatie, kwam er meer aandacht voor de invulling en doelen van jeugdsancties en jeugdinterventies. In aanvulling op begeleiding door de jeugdreclassering werd de individuele trajectbegeleiding (ITB) ontwikkeld, een vorm van intensieve begeleiding door de jeugdreclassering die in

18 Grapendaal, Van der Veer, & Essers, 1996.

19 Van der Laan, Van Domburgh, & Hoeve, 2008.

20 Verberk & Fuhler, 2006.

21 Het onderzoek van Verberk en Fuhler kan beschouwd worden als een van de eerste empirisch-juridische onderzoeken, omdat (deels) juridische vraagstukken op empirische wijze, o.a. aan de hand van interviews, beantwoord werden.

2000 landelijk werd ingevoerd. Een variant daarvan werd ontwikkeld voor jongeren met een migratieachtergrond: ITB-CRIEM.²²

In het in 2002 verschenen *Jeugd terecht: Actieprogramma aanpak jeugdcriminaliteit 2003-2006* werd benadrukt dat jeugdsancties ‘snel, doeltreffend en op maat’ moeten zijn en dat er consequent zou moeten worden opgetreden bij het niet nakomen van gemaakte afspraken. Effectiviteit in de betekenis van tegengaan of terugdringen van recidive deed daarmee haar intrede in het beleid omtrent jeugdsancties. Er werden diverse instrumenten geïntroduceerd, zoals het justitieel casusoverleg, het gebruik van een uniform risicotaxatie-instrument en het ontwikkelen van een erkenningsprocedure en het inrichten van een landelijke databank van erkende gedragsinterventies.²³

Geïnspireerd door de zogenoemde *What Works*-benadering en in lijn met het beleidsplan *Terugdringen recidive* (2002) werd het concept gedragsinterventies geïntroduceerd: interventies die het gedrag van betrokkenen zodanig veranderen dat zij niet meer – of minder vaak – in herhaling vervallen. Gedragsinterventies die tegemoetkomen aan *What Works*-beginselen of werkzame factoren, kunnen daadwerkelijk leiden tot minder recidive.²⁴ Het ministerie van Justitie tuigde in 2005 met de installatie van de Erkenningscommissie Justitiële Interventies een erkenningsprocedure op voor gedragsinterventies bij justitiabelen. Gedragsinterventies zouden kunnen worden toegepast in het kader van een taakstraf, maar ook als onderdeel van jeugdreclassering of verblijf in een jeugdinrichting in het kader van jeugd detentie of een PIJ-maatregel. Uitgangspunt was dat op termijn alleen nog gedragsinterventies zouden worden gefinancierd die, naar het oordeel van de Erkenningscommissie Justitiële Interventies, aantoonbaar of met grote mate van waarschijnlijkheid bijdragen aan het terugdringen van recidive. De Erkenningscommissie Justitiële Interventies beoordeelde aan de hand van aan de *What Works*-benadering ontleende kwaliteitscriteria een groot aantal gedragsinterventies, voor jeugdigen en voor volwassenen.²⁵ Toepassing (implementatie) van gedragsinterventies in de strafrechtspraktijk ging gepaard met de nodige problemen.²⁶ Gedragsinterventies werden lang niet altijd toegepast op de manier zoals bedoeld, met als resultaat dat van grootschalige inzet zelden sprake was. De erkenningsprocedure, die door veel indieners als belastend en onnodig zwaar werd ervaren, ging in 2009 van de door het departement ingestelde Erkenningscommissie Justitiële

22 *Kamerstukken II 1999/2000*, 26800 VI, nr. 96.

23 Doreleijers, Bijl, Van der Veldt, & Van Loosbroek, 1999; Lodewijks, 2008; Nauta & Loef, 2011; Van der Put, 2011; Kaal, Nijman, & Moonen, 2015; Spanjaard, Van der Knaap, Van der Put, & Stams, 2012.

24 Zie voor een korte beschrijving van de belangrijkste *What Works*-beginselen Van der Laan, Slotboom, & Stams, 2017.

25 Aan het 10e criterium – het criterium dat eisen stelde aan de wijze waarop de interventie zou worden geëvalueerd – werd zelden voldaan.

26 Asscher, Dekovic, Van der Laan, Prins, & Van Arum, 2007; Van Ooijen-Houben & Leeuw, 2012. Zie ook Fischer, Captein, & Zwirs, 2012.

Interventies over naar de erkenningscommissie van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), met een enigszins aangepaste procedure.

Vanwege de toegenomen belangstelling voor gedragsinterventies en de eisen die aan deze interventies werden gesteld om erkend en in de toekomst gefinancierd te worden, is een aantal gedragsinterventies wetenschappelijk geëvalueerd.²⁷ Proces- en effectevaluaties van sociale vaardigheidstrainingen, trainingen agressieregulatie, terugvalpreventieprogramma's gericht op het tegengaan van middelengebruik, en van nazorg na detentie toonden aan dat dergelijke interventies daadwerkelijk werden toegepast, maar ook dat implementatie soms voeten in de aarde had en interventies niet altijd werden toegepast bij de jongeren voor wie de interventies waren bedoeld en op de wijze zoals ontworpen. Effecten op het gebied van tegengaan van recidive konden zelden worden aangetoond.^{28, 29}

Het stelsel van formele straffen en maatregelen is de afgelopen 25 jaar slechts in beperkte mate onderwerp van onderzoek geweest. In de volgende paragrafen bespreken we kort de afzonderlijke (buitengerechtelijke) straffen en maatregelen.

35.7.2 *Halt*

De Halt-afdoening is strikt genomen geen strafrechtelijke sanctie. Door een verwijzing, door de politie, naar Halt te accepteren en de opgedragen activiteiten volgens plan uit te voeren kunnen jongeren voorkomen dat een proces-verbaal door de officier van justitie in behandeling wordt genomen. Op deze manier voorkomen zij ook een aantekening op hun strafblad en is de Halt-afdoening op te vatten als een buitengerechtelijke afdoening of diversie. Maar geheel vrijblijvend en zonder gevolgen is het niet, omdat bij niet voldoen aan de voorwaarden het proces-verbaal alsnog in behandeling kan worden genomen. Ook wordt een verwijzing naar Halt vermeld in de informatiesystemen en zijn de aanwijzingen door het OM zodanig geformuleerd dat jongeren niet een tweede keer naar Halt kunnen worden gestuurd. Voorts is vrij precies aangegeven tot welke delicten verwijzing naar Halt is beperkt.

De aantallen verwijzingen naar Halt lijken gelijke tred te houden met de aantallen aangehouden minderjarigen door de jaren heen. Werden in 2005 nog ruim 24.500 minder-

27 Hoogsteder, 2014; Boendermaker, Dekovic, & Asscher, 2015; James, 2015; Van der Stouwe, 2020.

28 In zowel proces- als effectevaluaties werd gebruikgemaakt van diverse methoden: analyse van officiële cijfers en recidivegegevens en interviews met deelnemers en uitvoerders van interventies. In effectevaluaties werden vooral experimentele designs toegepast, met voor- en nameting en experimentele en controlegroepen. Incidenteel heeft toewijzing aan een experimentele of controlegroep op gerandomiseerde wijze plaatsgevonden.

29 Soms toonde onderzoek wel positieve uitkomsten aan op andere uitkomstmaten (beslissingen nemen, opvoedvaardigheden, percepties, empathie enz.), maar niet op het punt van recidive, zoals in het onderzoek naar multisystemische therapie (MST) (Asscher, Dekovic, Manders, Van der Laan, & Prins, 2013).

jarigen naar Halt verwezen, in 2018 kwam dit uit op 14.000. Over het algemeen verloopt de Halt-afdoening volgens plan. De delicten waarvoor jongeren naar Halt worden verwezen, zijn vooral winkeldiefstal, vandalisme, schoolverzuim, vuurwerkoverlast en eenvoudige mishandeling, en meer recent ook ‘digitale’ delicten als sexting.³⁰

Onderzoek heeft aangetoond dat Halt recidive niet beperkt. Alleen bij de lichtste zaken komen jongeren die naar Halt zijn gestuurd nadien niet meer in aanraking met politie en justitie.³¹ Een speciaal Halt-traject bij alcoholgebruik onder de 18 jaar lijkt evenmin effectief, al moet daarbij worden opgemerkt dat de ‘uitkomstmaat’ (alcoholgebruik) niet makkelijk te monitoren is.³²

35.7.3 *Geldboete*

De geldboete wordt bij minderjarigen weinig toegepast. De introductie van de taakstraf is hier voor een belangrijk deel debet aan geweest. De toename van taakstraffen ging gepaard met een meer dan evenredige afname van de geldboete. Belangrijkste reden hiervoor lijkt de gedachte dat een geldboete meestal door de ouders wordt (werd) betaald en daarom niet erg pedagogisch is. Een taakstraf daarentegen, waarbij iets wordt geleerd en/of iets wordt teruggedaan voor slachtoffer en samenleving, werd gezien als een sanctie die bij uitstek past in het pedagogisch georiënteerde jeugdstrafrecht. Verdwenen is de geldboete echter niet. In 2016 werden er door de rechter ruim 1100 opgelegd. Onderzoek naar de toepassing en effectiviteit van de geldboete is de afgelopen decennia niet gedaan. Een suggestie door de toenmalige staatssecretaris Kosto in de jaren negentig om naar Engels voorbeeld de zogeheten dagboete te introduceren – een afhankelijk van het inkomen te betalen geldbedrag ter vervanging van een dag detentie – kreeg geen vervolg.

35.7.4 *De taakstraf*

Met de herziening van het jeugdstrafrecht van 1995 deed de taakstraf formeel zijn intrede in het sanctiestelsel voor jeugdigen. Gericht onderzoek is er sindsdien niet naar gedaan. Ook niet toen als gevolg van een maatschappelijke en politieke discussie, analoog aan het commune strafrecht, het toepassen van een taakstraf bij minderjarigen in geval van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven uitgesloten werd, tenzij in combinatie met een andere al dan niet voorwaardelijke sanctie.³³ Hoewel de taakstraf al decennialang de meest toegepaste

30 Sondorp, Torregrosa, Hoing, & Mebel, 2019.

31 Ferwerda, Van Leiden, Arts, & Hauber, 2006; Ten Boom, Ferwerda, & Van Leiden, 2007.

32 Kuppens & Ferwerda, 2014. In beide onderzoeken werd een experimenteel design gevolgd: jongeren werden *at random* naar Halt verwezen of kregen een reguliere politiewaarschuwing (Ferwerda et al., 2006).

33 Art. 77ma Sr.

jeugdsanctie is, weten we weinig over de bijdrage aan het tegengaan van recidive. Evenmin is bekend in welke mate de taakstraf in de plaats komt van bijvoorbeeld jeugd detentie. Het lijkt aannemelijk dat de taakstraf in het sanctiestelsel grosso modo een positie inneemt tussen de geheel voorwaardelijke en de geheel onvoorwaardelijke vrijheidsbenemende sancties.³⁴

Lange tijd werd bij met name jeugdigen onderscheid gemaakt naar enerzijds werkstraffen (het gedurende een aantal uren verrichten van werkzaamheden) en anderzijds leerstraffen (het volgen van een cursus of training). Met de introductie begin deze eeuw van de gedragsinterventie, toe te passen in het kader van allerlei modaliteiten, is de leerstraf als zelfstandige straf grotendeels uit beeld verdwenen.

35.7.5 Voorwaardelijke veroordeling

Het aantal jongeren dat een (gedeeltelijk) voorwaardelijke straf krijgt opgelegd, is in absolute zin in de loop der jaren afgenomen, maar in relatief opzicht betrekkelijk stabiel. Na de taakstraf is het de meest toegepaste jeugdsanctie.³⁵

Welke (bijzondere) voorwaarden van toepassing zijn bij een voorwaardelijke sanctie, is niet duidelijk; daarvan wordt geen landelijke registratie bijgehouden. Cijfers over de bemoeienis van de jeugdreclassering suggereren enkele duizenden zaken per jaar, waaronder begeleiding in het kader van ITB, deels speciaal bedoeld voor re-integratie van jongeren met een migratieachtergrond (ITB-CRIEM), jonge veelplegers of jongeren die verdacht worden van het plegen van *high impact crimes*.³⁶

35.7.6 Gedragsbeïnvloedende maatregel

Op 1 februari 2008 werd een nieuwe sanctie voor jeugdigen toegevoegd aan het Wetboek van Strafrecht: de gedragsbeïnvloedende maatregel jeugdigen (GBM).³⁷ Aanleiding voor

34 Dat was ook het geval in de ‘experimentele’ jaren tachtig (Van der Laan, 1991).

35 Eind jaren tachtig werd geconcludeerd dat de taakstraf voor een belangrijk deel in de plaats kwam van de voorwaardelijke veroordeling (Van der Laan, 1991).

36 Bijl, Beenker, & Van Baardewijk, 2005; Drost, Jongebreur, & Reitsma, 2010; Timmermans, Van den Tillaart, & Homburg, 2010; Van Deuren, Van der Laan, & Weerman, 2018.

37 Wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en de Wet op de jeugdzorg met het oog op de verruiming van de mogelijkheden tot gedragsbeïnvloeding van jeugdigen, *Stb.* 2007, 575 en *Stb.* 2008, 24. Al in 1994 werd door een drietal (kinder)rechters bij de minister van Justitie gepleit voor invoering van een nieuwe (her)opvoedingssanctie. Volgens voornoemde rechters waren er gaten in het sanctiearsenaal. Zo kon binnen de bestaande kaders niet lik-op-stuk worden gereageerd bij non-conform gedrag, en bestonden te weinig mogelijkheden tot nazorg bij jeugd detentie. Daarnaast was het binnen de bestaande strafrechtelijk kaders onmogelijk om bepaalde vormen van (gesloten) jeugdzorg op te leggen.

de introductie van deze nieuwe maatregel waren de toename van door jeugdigen gepleegde geweldsdelicten, de verharding van de jeugdcriminaliteit, de veronderstelde toename van jeugdige veelplegers en de toename van jeugdige verdachten met (ernstige) gedragsproblemen.³⁸ Omdat er vaak sprake zou zijn van achterliggende gezinsproblematiek en het ontbreken van voldoende duidelijkheid en correctie vanuit de directe omgeving van de jeugdige, legde de wetgever de nadruk op het belang van heropvoeding.

De GBM is een behandelmaatregel in een justitiële jeugdinrichting die niet gepaard gaat met vrijheidsbeneming.³⁹ De maatregel verplicht jongeren tot deelname aan een (her)opvoedingsprogramma gedurende minimaal zes maanden en maximaal een jaar en kan eenmaal worden verlengd met dezelfde duur (art. 77wd Sr). Het programma wordt ingevuld met één of meer (gedrags)interventies, (jeugd)zorg en/of overige voorschriften. Handelt de jeugdige niet conform het programma, dan kan hij in beginsel zonder rechterlijke tussenkomst worden aangehouden teneinde hem vervangende jeugddetentie te laten ondergaan (art. 77wc Sr). Tegen de beslissing van het OM om de tenuitvoerlegging te bevelen kan de veroordeelde echter wel bezwaar indienen bij de rechter.⁴⁰

De maatregel was in eerste instantie bedoeld voor de relatief kleine groep veelplegers die hardnekkig delictgedrag ontwikkelen, tot op volwassen leeftijd blijven recidiveren en verantwoordelijk zouden zijn voor zeer veel delicten. De maatregel was tevens bedoeld voor 'harde kern'-jongeren, jeugdigen met een meervoudige achtergrondproblematiek en gedragsproblemen. Doel van de maatregel was om de 'criminele carrière' te stoppen en verder afglijden te voorkomen.⁴¹

De GBM is een maatregel waarbij wat betreft de duur van de sanctie minder nadruk wordt gelegd op de ernst van een feit en meer betekenis kan toekomen aan de problematiek die aan het plegen van strafbare feiten debet is. De regeling van de GBM (art. 77w e.v. Sr) heeft in 2014 wijzigingen ondergaan. Beoogd werd tot een verscherpte afbakening van sancties te komen en het beveiligingskarakter te versterken.⁴² Hiervoor werd aansluiting gezocht bij aanbevelingen uit het rapport *Wegwijs in het jeugdsanctierecht*.⁴³ Mede tegen die achtergrond is nadrukkelijk stilgestaan bij het onderscheid tussen straffen en maatregelen en de terughoudendheid die moet worden betracht waar het aankomt op vrijheidsbeneming.

Bovendien was er geen adequate sanctie voor die categorie jeugdigen voor wie de PIJ-maatregel te zwaar en de voorwaardelijke veroordeling te licht was. *Kamerstukken II 2005/06, 30332, nr. 3, p. 1 (MvT)*.

38 *Kamerstukken II 2005/06, 30332, nr. 3, p. 1.*

39 De GBM is uitgewerkt in art. 77w e.v. Sr.

40 Art. 77wc Sr.

41 *Kamerstukken II 2005/06, 30332, nr. 3, p. 2, 5-7.*

42 *Kamerstukken II 2012/13, 33498, 3, p. 23.*

43 Bruning et al., 2011.

Naast de behandeling die de jeugdige of jongvolwassene ondergaat buiten de justitiële jeugdinrichting, kan de rechter nachtdetentie of elektronisch toezicht bevelen.⁴⁴ Nachtdetentie kan worden overwogen ter ondersteuning van het programma van de maatregel; de wetgever heeft willen voorkomen dat de gunstige effecten van het (dag)programma teniet worden gedaan door een instabiele woonsituatie of de omgang met ‘verkeerde vrienden’. Daarnaast is voorzien in een ‘time-out’; de veroordeelde wordt dan kortdurend geplaatst in een JJI.⁴⁵ Zo kan de hernieuwde deelname aan het programma worden afgedwongen, zonder dat dit meteen tot de tenuitvoerlegging van vervangende jeugddetentie hoeft te leiden. Een dergelijke praktijk bestond reeds en zou met het wetsvoorstel worden gecodificeerd. Een derde belangrijke wijziging is de mogelijkheid de dadelijke tenuitvoerlegging van het programma te bevelen.⁴⁶

Het aantal gerealiseerde maatregelen bleef na invoering (ver) achter bij de verwachtingen. Een aantal jaren achtereen werd rond de honderd keer een GBM geadviseerd, maar legde de kinderrechter die aanzienlijk minder vaak op. In 2008 waren het er 10, in 2012 steeg het naar 69, maar in 2017 bedroeg het aantal slechts 15.⁴⁷ Naar de oorzaak hiervan is het gissen. Onderzoek toonde aan dat kinderrechters en andere professionals het achterliggende idee van de GBM onderschreven. De doelgroep lijkt echter te beperkt van omvang, en reclasseringstoezicht en de voorwaardelijke PIJ bieden (al) dezelfde mogelijkheden voor begeleiding en behandeling.⁴⁸

35.7.7 *Voorlopige hechtenis*

Net als de verwijzing naar Halt is voorlopige hechtenis op zich geen sanctie, maar vanwege het relatief grote aantal minderjarigen dat in Nederland in voorlopige hechtenis wordt genomen en de directe relatie met vrijheidsbeneming is het een prominent en voor de betrokken jeugdigen ingrijpend onderdeel van het jeugdstrafrecht. De ruime toepassing van voorlopige hechtenis draagt er ook aan bij dat Nederland in rechtsvergelijkend perspectief uitzonderlijk hoog scoort wat betreft het aantal gedetineerde minderjarigen per 100.000 van de bevolking.⁴⁹

44 Art. 77w lid 4 en 5 Sr.

45 Art. 77wc lid 6 en 7 Sr.

46 Art. 77w lid 6 Sr.

47 Kalidien, 2017.

48 Plaisier et al., 2016; Verweij, Tollenaar, Wartna, & Weijters, 2017.

49 Killias, Redondo, & Sarnecki, 2012.

Het is een modaliteit waarnaar recent uitvoerig rechtstheoretisch en empirisch onderzoek is gedaan.⁵⁰ Het onderzoek laat onder andere zien welke delict- en persoonsfactoren (denk aan geweldsdelicten, migratieachtergrond, verstandelijke beperking en dagbesteding) de kans op voorlopige hechtenis doen toenemen en of er direct na vordering wordt geschorst. Het advies van de Raad voor de Kinderbescherming speelt hierbij een belangrijke rol. Een andere bevinding is dat in veel gevallen voorlopige hechtenis gepaard gaat met het opleggen van onvoorwaardelijke jeugddetentie, maar ook dat het niet uitzonderlijk is dat er ondanks de voorlopige hechtenis geen jeugddetentie wordt opgelegd.

35.7.8 *Jeugddetentie*

Als opvolger in 1995 van de arreststraf en de tuchtschoolstraf is de straf van jeugddetentie op te vatten als de meest traditionele of klassieke jeugdstraf. Met een maximum van één jaar voor 12- tot en met 15-jarigen en twee jaar voor 16- en 17-jarigen is de straf enigszins vergelijkbaar met de gevangenisstraf voor volwassenen. Jeugddetentie vindt plaats in een justitiële jeugdinstelling en wordt gekenmerkt door een dagprogramma bestaande uit onderwijs, begeleiding en behandeling. De jongeren verblijven in dezelfde instellingen en soms zelfs in dezelfde (leef)groepen als jongeren met een PIJ-maatregel (zie hierna), maar hun verblijf duurt aanzienlijk korter (gemiddeld ruim drie maanden). In veel gevallen is de duur van jeugddetentie gelijk aan de tijd doorgebracht in het kader van voorlopige hechtenis.⁵¹

Het aantal jongeren dat jeugddetentie opgelegd heeft gekregen, is, in lijn met de daling van de geregistreerde jeugdcriminaliteit, de afgelopen jaren sterk afgenomen.⁵²

Onderzoek naar recidive heeft laten zien dat de recidive na jeugddetentie doorgaans hoger ligt dan na voorwaardelijke of taakstraffen. Deze uitkomst moet vooral worden toegeschreven aan het feit dat het om ‘zwaardere’ zaken gaat (ernstiger delict, problematische omstandigheden, eigenschappen van de jongeren) en niet zozeer aan de strafrechtelijke interventie als zodanig.⁵³

50 In verschillende onderzoeken werden (straf)dossiers van jongeren geanalyseerd, waarbij achtergrondgegevens van zowel de zaak (het delict) als de jeugdige werden verzameld, en er werd een groot aantal professionals geïnterviewd waarbij stil werd gestaan bij achterliggende principes en overwegingen bij het adviseren, overwegen en vorderen van voorlopige hechtenis, de eventuele (onmiddellijke) schorsing en de uiteindelijke afdoening (Van den Brink et al., 2017; Van den Brink, 2018). Door de combinatie van empirische onderzoeksmethoden en de rechtstheoretische beschouwingen zijn deze onderzoeken ultieme voorbeelden van empirisch rechtswetenschappelijk onderzoek.

51 Bij vonnis wordt de tijd doorgebracht in voorlopige hechtenis omgezet in onvoorwaardelijke jeugddetentie met aftrek van voorarrest.

52 Toepassing van jeugddetentie lijkt nauwelijks te worden beïnvloed door de taakstraf.

53 Wartna & Tollenaar, 2006; Van der Geest & Bijleveld, 2008; Weijters, Verwey, Tollenaar, & Hill, 2019.

35.7.9 De PIJ-maatregel

De maatregel plaatsing in een jeugdinrichting (PIJ) is de zwaarste sanctie die het jeugdstrafrecht kent. De PIJ werd in 1995 geïntroduceerd als vervanger van de PIBB en de jeugd-tbr. Het is een behandelmaatregel die kan worden opgelegd voor de duur van drie jaar, met de mogelijkheid van verlenging met twee jaar tot maximaal zeven jaar. De jongeren die een PIJ-maatregel opgelegd krijgen, worden gekenmerkt door de ernst van de vooral gewelddadige delicten die zij hebben gepleegd en hun psychosociale problematiek, inclusief psychische stoornissen.⁵⁴ Dit vraagt om langdurige en intensieve behandeling.

De PIJ-maatregel is de afgelopen jaren steeds minder vaak toegepast (nog slechts enkele tientallen per jaar). De gemiddelde verblijfsduur in de jeugdinrichting is tamelijk stabiel: circa drie jaar.

Voor het opleggen van de PIJ-maatregel wordt in alle gevallen vereist dat een psychiater een stoornis vaststelt; anders kan er geen PIJ-maatregel worden opgelegd. Daarmee is beoogd aan het opleggen van de PIJ-maatregel de psychiatrische vaststelling van een stoornis ten grondslag te laten liggen. De gedachte daarachter was dat de beslissing om een PIJ-maatregel op te leggen op deze manier aan zorgvuldigheid zou winnen ten opzichte van de oude situatie. Langdurige vrijheidsbeneming zonder vaststelling van een stoornis wordt zo voorkomen. In de oude situatie werd onderscheid gemaakt tussen een 'heropvoedingsvariant' van de PIJ-maatregel en een 'behandelvariant'.⁵⁵ Voor het opleggen van deze behandelvariant was vereist dat de jeugdige ten tijde van het plegen van het feit lijdende was aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestesvermogens; voor de heropvoedingsvariant was de vaststelling van een psychische stoornis niet vereist.

Tijdens de proeftijd van een voorwaardelijke PIJ-maatregel is een time-out mogelijk, als aansporing om de voorwaarden na te komen en te voorkomen dat aanstonds tot tenuitvoerlegging moet worden overgegaan.

Een belangrijk onderdeel van het adolescentenstrafrecht (zie hierna) was de introductie van artikel 77tc Sr. Hier wordt geregeld dat een PIJ-maatregel die is verlengd tot een maximale duur van zeven jaar, kan worden omgezet in tbs met dwangverpleging. De veiligheid van anderen of de algemene veiligheid van personen of goederen moet de omzetting vereisen. Concreet gaat het dus om veroordeelden bij wie een groot risico bestaat dat zij bij vrijlating opnieuw een gewelds- of zedenmisdrif zullen begaan. Bij de omzetting wordt een bevel tot verpleging gegeven. De veronderstelling is dat het gevaar dat van de veroordeelde na ommekomst van de termijn van de PIJ-maatregel nog uitgaat zodanig is, dat vrijheidsbeneming noodzakelijk is ter bescherming van de samenleving. De regering wijst

54 Mulder, 2010; Weijters & Blom, 2012; Donker & De Bakker, 2012; Brand, Van den Hurk & a'Campo, 2013.

55 Bartels (2013) beschrijft de historische achtergrond van dit onderscheid.

erop dat de omzetting pas na het 18e jaar kan plaatsvinden. Overigens is er de afgelopen vijf jaar geen sprake geweest van een dergelijke omzetting.

35.8 OPVOEDING EN BEHANDELING IN DE JUSTITIËLE JEUGDINRICHTINGEN

In 2007 verschenen er twee kritische rapporten over de justitiële jeugdinrichtingen. Het eerste rapport was van de vier inspecties (Jeugdzorg, Onderwijs, Gezondheidszorg en Sanctietoepassing). Daarin werd geconstateerd dat de opvoeding onvoldoende centraal stond in het dagelijks handelen, dat de behandeling tekortschoot, dat het ontbrak aan een professionele bedrijfscultuur, dat het personeel onvoldoende deskundig was en dat jeugdigen onvoldoende mogelijkheden hadden om invloed uit te oefenen op de gang van zaken.⁵⁶ Het tweede rapport was afkomstig van de Algemene Rekenkamer. Daarin werd vastgesteld dat voor meer dan de helft van de jeugdigen in de JJI's geen plan werd opgesteld, dat het soms langer dan een jaar duurde voordat er een plan lag, dat er in die plannen te weinig werd ingezet op de problemen in de leefomgeving en de delictanalyse, en dat de ouders te weinig betrokken waren bij de procedure.⁵⁷ Nazorg kwam in de praktijk maar zelden van de grond.

Hierop werd een groot aantal verbetermaatregelen getroffen.⁵⁸ De leefgroepen van jongeren in de JJI's werden verkleind, er werd geïnvesteerd in opleiding van het personeel en er werd een landelijke basismethodiek voor de JJI's geïntroduceerd: Youturn.⁵⁹ Voorts werd niet langer onderscheid gemaakt tussen opvang- en behandelinrichtingen, maar tussen kort verblijf en lang verblijf. Voor jeugdigen die langer dan drie weken in de JJI verbleven, zou kort na binnenkomst een perspectiefplan worden opgesteld. Nieuw was ook de trajectmatige benadering waarbij het verblijf in de inrichting werd aangemerkt als een fase in een breder traject, waaronder ook de nazorg viel. Voor zowel de PIJ-maatregel als de jeugddetentie werd in nazorg voorzien. De PIJ-maatregel werd met een jaar verlengd, waarbij het laatste jaar zou bestaan uit nazorg in het kader van een voorwaardelijke beëindiging. Bij jeugddetentie dienden jeugdigen met een strafrestant van minimaal drie maanden voortaan deel te nemen aan een buiten de inrichting ten uitvoer gelegd 'scholings- en trainingsprogramma' tijdens de laatste periode van detentie. Onderzoek naar nazorg na vrijheidsbeneming toonde later aan dat nazorg, mits concreet ingevuld, een bijdrage kon leveren aan het voorkomen van herhaling.⁶⁰ Een opmerkelijke bevinding was dat lang

56 *Veiligheid in justitiële jeugdinrichtingen: opdracht met risico's*, 2007.

57 *Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen*, 2007.

58 *Kamerstukken II 2006/07*, 24587, 28741, nr. 232.

59 Hendriksen-Favier, Place, & Van Wezel, 2010.

60 James, 2015.

tevoren of pas kort voor vertrek uit de JJI of penitentiaire inrichting (jongvolwassenen) starten met nazorgactiviteiten niet wezenlijk uitmaakt voor de resultaten ervan.

35.9 ADOLESCENTENSTRAFRECHT

Een van de meest bediscussieerde onderwerpen in het jeugdstrafrecht is sinds jaar en dag de leeftijdsgrens.⁶¹ Sinds 1 juli 1965 kent het jeugdstrafrecht een ondergrens voor strafrechtelijke aansprakelijkheid van 12 jaar.⁶² Voor strafbare feiten gepleegd onder de 12 jaar kunnen kinderen niet strafrechtelijk worden vervolgd, omdat zij daarvoor niet strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gehouden.⁶³ In 2018 adviseerde de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) om de ondergrens van het jeugdstrafrecht te verhogen naar 14 jaar en zo in lijn te brengen met veel andere landen en ook tegemoet te komen aan de aanbeveling van het Comité voor de Rechten van het Kind.⁶⁴ De regering heeft dit advies echter niet overgenomen.

Al sinds de introductie van het jeugdstrafrecht is de bovengrens 18 jaar.⁶⁵ Voor jeugdigen van 16 en 17 jaar bestaat echter de mogelijkheid om een sanctie uit het volwassenenrecht toe te passen als de ernst van het begane feit, de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan daar aanleiding toe geven.⁶⁶ Zoals het ook mogelijk is bij volwassenen van 18 tot 22 jaar om een sanctie uit het jeugdstrafrecht toe te passen.

Op 1 april 2014 is de Wet invoering adolescentenstrafrecht in werking getreden.⁶⁷ Deze wet voorzag in een aanpassing van artikel 77c Sr. Dit artikel bood al langere tijd de basis voor het opleggen van een jeugdsanctie aan jongvolwassenen tot 21 jaar. Met de invoering van het adolescentenstrafrecht is de leeftijd waarop een sanctie uit het jeugdstrafrecht kan worden opgelegd, verhoogd van 21 jaar naar 23 jaar. De mogelijkheid om aan jeugdigen van 16 en 17 jaar een sanctie op te leggen uit het commune strafrecht bleef behouden.

De gedachte achter het adolescentenstrafrecht was dat een effectieve en dadergerichte sanctionering recht doet aan het gepleegde feit en rekening houdt met de persoonlijke omstandigheden van de dader, waaronder de ontwikkelingsfase waarin hij zich bevindt.

61 Bol, 1991; Uit Beijerse, 2009; Herweijer, 2011.

62 Art. 77a Sr.

63 Art. 486 Sv.

64 *Verhoging strafrechtelijke minimumleeftijd in context*, 2017.

65 Art. 77a Sr.

66 Art. 77b lid 1 Sr.

67 Wet van 27 november 2013 tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten in verband met de invoering van een adolescentenstrafrecht (*Stb.* 2013, 485; i.w.tr. *Stb.* 2014, 33).

Deze ontwikkelingsfase kan aanleiding geven de biologische leeftijd van de dader in de strafrechtspleging minder doorslaggevend te laten zijn.

Aan het pleidooi voor de invoering van het adolescentenstrafrecht droegen nieuwe wetenschappelijke inzichten over de hersenontwikkeling van jeugdigen en jongvolwassenen in belangrijke mate bij.⁶⁸ De bedoelde onderzoeken tonen aan dat jongvolwassenen geen volwassenen zijn, maar meer lijken op jeugdigen. Hersenfuncties die van belang zijn voor de ontwikkeling van maatschappelijk aanvaardbaar gedrag komen pas na het 20e jaar tot volledige ontwikkeling. Het gaat daarbij onder andere om het beheersen van impulsen, het overzien van en rekening houden met langetermijnconsequenties, het reguleren van emoties en de ontwikkeling van empathisch vermogen. Omdat deze functies nog niet bij (alle) adolescenten volgroeid zijn, komen grensoverschrijdend gedrag en criminaliteit juist bij adolescenten relatief vaak voor. Daar komt bij dat jongeren en jongvolwassenen met een (licht) verstandelijke beperking oververtegenwoordigd zijn in de groep die met politie en justitie in aanraking komt (naar schatting 40%). De jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking zijn weliswaar juridisch volwassen, maar functioneren cognitief en sociaal vaak op een (veel) lager niveau dan volwassenen.⁶⁹

Op grond van de artikelen 77b en 77c Sr zijn ten aanzien van jeugdigen en jongvolwassenen in de leeftijd van 16 tot 23 jaar feitelijk twee sanctiestelsels van toepassing: het jeugdstrafrecht en het commune strafrecht. Het relativeert de betekenis van de leeftijd van 18 jaar en er kan worden gesproken van een 'flexibel sanctiestelsel voor jeugdigen en jongvolwassenen'.

Het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht voerde daarnaast ook belangrijke wijzigingen (verzwaringen) door in de jeugdsancties. Deze verzwaringen stonden in het teken van het beveiligen van de samenleving en de bescherming van de belangen van slachtoffers. De opvallendste wijzigingen zijn de wijzigingen in de regeling van de taakstraf, de wijzigingen in de voorwaarden voor het opleggen van een PIJ-maatregel, de mogelijkheid om de PIJ-maatregel om te zetten in de maatregel van tbs, en enkele aanpassingen in de regeling van de GBM.

Het WODC heeft een omvangrijk onderzoeksprogramma opgezet om het adolescentenstrafrecht te evalueren.⁷⁰ Er is onder andere gekeken naar de mate waarin het jeugdstrafrecht is toegepast bij 18-jarigen en ouder. Dat aantal is de afgelopen jaren toegenomen, maar betreft nog altijd een relatief beperkt aantal. De enkele honderden jongvolwassenen

68 Donker, Bulten, Thornberry, & Matsuda, 2012.

69 Teeuwen, 2012.

70 Barendregt, Beerthuizen, Vink, Leertouwer, & Van der Laan, 2016; Van der Laan, Beerthuizen, Barendregt, & Beijersbergen, 2016; Barendregt, Beerthuizen, & Van der Laan, 2018; Prop, Van der Laan, Barendregt, Beerthuizen, & Van Nieuwenhuizen, 2018; Zeylman, Sipma, & Van der Laan, 2019; Verweij & Tollenaar, 2020.

op wie het jeugdstrafrecht is toegepast, vallen in het niet bij de vele duizenden jongvolwassenen die volgend het commune strafrecht zijn veroordeeld.

35.10 SLOTBESCHOUWING: JEUGDSTRAFRECHT EN EMPIRISCH ONDERZOEK

In de zomer van 2019 heeft de minister voor Rechtsbescherming in een brief aan de Kamer zijn plannen uiteengezet over de aanpak van jeugdcriminaliteit.⁷¹ Belangrijke veranderingen zijn gelegen in een verdere beperking van de capaciteit van de JJI's en uitbreiding van het aantal kleinschalige voorzieningen. Dit laatste is opmerkelijk, omdat van de drie eerder gestarte kleinschalige voorzieningen in Amsterdam, Groningen en Nijmegen alleen die in Amsterdam de experimentele periode heeft doorstaan. De andere twee zijn vrij snel na de start weer gesloten.⁷² Niettemin is de minister van oordeel dat kleinschalige voorzieningen een beter en effectiever antwoord bieden op de problematiek van de jongeren. Eveneens vermeldenswaard is de suggestie dat in de toekomst de strikte scheiding tussen strafrechtelijk en civielrechtelijk geplaatste jongeren in een gesloten voorziening wellicht ongedaan gemaakt zal worden. Niet de justitiële plaatsingstitel zou bepalend moeten zijn waar geplaatst wordt, maar de aard en ernst van de problematiek van de jongeren en het bijbehorend behandel- en begeleidingsaanbod.⁷³ De minister kondigt tevens aan dat hij niet voornemens is de maximale duur van jeugddetentie te verlengen. Wel heeft hij later laten weten hiernaar nog nader onderzoek te doen naar aanleiding van een petitie van ouders van wie kinderen om het leven zijn gebracht door minderjarigen.

Deze en andere in de brief genoemde voornemens roepen de vraag op welke rol empirisch onderzoek speelt in de ontwikkeling en toekomst van het jeugdstrafrecht. In Nederland, zo is onze indruk, wordt al bijna vijftig jaar zeer veel empirisch onderzoek gedaan naar de toepassing en uitkomsten (effectiviteit) van het jeugdstrafrecht, en ook naar wat we de belangrijkste bestaansredenen voor het jeugdstrafrecht kunnen noemen: omvang, ontwikkeling en achtergronden van jeugdcriminaliteit. Verreweg de meeste onderzoeken zijn voornamelijk sociaal- en gedragswetenschappelijk van aard. Trends worden onderzocht en geïnterpreteerd en (delinquent) gedrag wordt verklaard. Empirisch rechtswetenschappelijk onderzoek, waarbij (ook) rechtstheoretische achtergronden worden

71 *Aanpak jeugdcriminaliteit*, 2019.

72 Souverein et al., 2018.

73 Zie ook het recente RSJ-advies *Plaatsing van jeugdigen met een strafrechtelijke titel en een civielrechtelijke titel in gesloten voorzieningen* (2018) en de vele onderzoeken die in de loop der tijd zijn uitgevoerd naar verschillen en overeenkomsten van strafrechtelijk en civielrechtelijk geplaatste jongeren (bijv. Wijkman, Van der Geest, & Bijleveld, 2006).

onderzocht en wetten geëvalueerd op bereikte doelen, gebeurt in mindere mate.⁷⁴ Aan een link tussen enerzijds (criminologisch en penologisch) empirisch onderzoek en anderzijds wetgeving en de evaluatie van wetgeving wordt niet vaak gerefereerd, maar er zijn in wetgeving en beleid van de afgelopen 25 jaar wel ontwikkelingen en aanpassingen aan te wijzen die rechtstreeks terug te voeren zijn op onderzoek en uitkomsten van (empirisch) onderzoek. De wettelijk regeling van de taakstraf hing mede samen met uitkomsten van onderzoek die aantoonde dat rechterlijke macht, andere professionals, maar ook het brede publiek ingenomen waren met deze alternatieve manier van straffen. De introductie van gedragsinterventies en de bijbehorende erkenningsprocedure was nooit zo grootschalig aangepakt als onderzoek niet had laten zien dat een op de *What Works*-benadering gebaseerde aanpak kan bijdragen aan (individuele) gedragsverandering en vermindering van recidive. Denken in termen van evidence-based interventies lijkt in het jeugdstrafrecht – en overigens ook in het commune strafrecht – gemeengoed geworden, maar is op zichzelf geen garantie dat uitsluitend interventies worden toegepast die zich daadwerkelijk hebben bewezen. En ook niet dat interventies die aantoonbaar niet effectief zijn, niet toch worden toegepast.⁷⁵ De meest recente aanpassing van het strafrecht – de introductie van het adolescentenstrafrecht – is weliswaar geïnspireerd door wat dankzij wetenschappelijk onderzoek bekend is over de (hersens)ontwikkeling van jonge mensen, maar heeft bij 18- tot 23-jarigen niet geleid tot het uitgangspunt ‘toepassing jeugdstrafrecht, tenzij’ maar is ‘commuun strafrecht, tenzij’ gebleven, noch was het aanleiding om bijvoorbeeld een op jongvolwassenen toegesneden strafrecht te introduceren zoals begin jaren tachtig voorgesteld door de commissie-Anneveldt.

Er is derhalve geen garantie dat (empirisch) onderzoek *impact* heeft. Methodologisch overtuigend onderzoek – dat wil zeggen onderzoek dat zorgvuldig, navolgbaar en transparant wordt uitgevoerd en gebruikmaakt van empirische methoden als interviews, dossieronderzoek en analyse van registerdata en al dan niet experimenteel van aard is – dat laat zien dat een bepaalde aanpak of een specifieke sanctie wel of juist niet effectief is, leidt in veel gevallen niet direct tot toename of beperking in de toepassing ervan. Andere, normatieve en beleidsmatige overwegingen spelen een minstens zo belangrijke of zelfs belangrijker rol. Steeds opnieuw zal het belang van het doen van gedegen empirisch onderzoek moeten worden onderstreept.

74 Uitzonderingen zijn de onderzoeken naar taakstraf, voorlopige hechtenis, leeftijds grenzen, positie van de kinderrechter en het nog lopende WODC-onderzoek in het kader van de introductie van het adolescentenstrafrecht.

75 Denk in dit verband aan bijv. de aanpak in JJI Den Engh en de Glen Mills School in de eerste jaren van deze eeuw. Niet onderzoek dat aantoonde dat de recidive na verblijf in deze instellingen hoger in plaats van gelijk of lager was dan in andere (justitiële) behandelinstellingen (Beijersbergen & Wartna, 2007; Wartna, Kalidien, & Essers, 2006), maar misstanden tijdens verblijf leidden tot sluiting.

LITERATUUR

Aanpak jeugdcriminaliteit (2019). Brief aan de Tweede Kamer van de Minister voor Rechtsbescherming d.d. 28 juni 2019.

Alternatieve sancties voor jeugdigen (1985). Advies van de Werkgroep alternatieve sancties jeugdigen (werkgroep-Slagter). Den Haag: Ministerie van Justitie.

Asscher, J.J., Dekovic, M., Laan, P.H. van der, Prins, P. van der, & Arum, S. van (2007). Implementing randomized experiments in criminal justice settings: An evaluation of multisystemic therapy in the Netherlands. *Journal of Experimental Criminology*, 3, 113-129.

Asscher, J.J., Dekovic, M., Manders, W.A., Laan, P.H. van der, & Prins, P.J.M. (2013). A randomized controlled trial of the effectiveness of multisystemic therapy in the Netherlands: Post-treatment changes and moderator effects. *Journal of Experimental Criminology*, 9, 169-187.

Barendregt, C.S., Beerthuizen, M.G.C.J., & Laan, A.M. van der (2018). *De toepassing van het jeugdstrafrecht bij jongvolwassenen in de praktijk*. Den Haag: WODC.

Barendregt, C.S., Beerthuizen, M.G.C.J., Vink, M., Leertouwer, E., & Laan, A.M. van der (2016). *Identificatie van 18- tot 23-jarigen die volgens het jeugdstrafrecht zijn berecht: Een pilot*. Den Haag: WODC.

Bartels, J.A.C. (2013). De strafrecht-theoretische fundering en de parlementaire behandeling adolescentenstrafrecht. *Trema*, 367.

Beijersbergen, K.A., & Wartna, B.S.J. (2007). *Recidivemeting Glen Mills*. Den Haag: WODC.

Beijerse, J. uit (2009). De toepassing van een volwassen sanctie op 16- en 17-jarigen: Pro's, contra's en alternatieven. *Delikt & Delinkwent*, 10(75), 1067-1088.

Boendermaker, L., Dekovic, M., & Asscher, J.J. (2012). Interventions. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & P.H. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood* (p. 263-289). Farnham: Ashgate.

Bol, M.W. (1991). *Leeftijdsgrenzen in het strafrecht*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Boom, A. ten, Ferwerda, H., & Leiden, I. van (2007). Een pioniersstudie in justitieland: De evaluatie van Halt in een experimentele setting. *Tijdschrift voor Criminologie*, 49(1), 33-44.

Brand, E., Hurk, A. van den, & a'Campo, A. (2013). *15 jaar PIJ-ers in beeld*. Den Haag: DJI.

Brink, Y.N. van den (2018). *Voorlopige hechtenis in het Nederlandse jeugdstrafrecht: Wet en praktijk in het licht van internationale en Europese kinder- en mensenrechten*. Deventer: Wolters Kluwer.

Brink, Y.N. van den et al. (2017). *Voorlopige hechtenis van jeugdigen in uitvoering*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Bruning, M.R., Jong, M.P. de, Liefwaard, T., Schuyt, P.M., Doek, J.E., & Doreleijers, Th.A.H. (2011). *Wegwijs in het jeugdsanctierecht. Onderzoek naar het juridisch kader voor de zwaarste jeugdsancties in theorie en praktijk*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Bijl, B., Beenker, L.G.M., & Baardewijk, Y. van (2005). *Evaluatie intensieve trajectbegeleiding*. Duivendrecht: PI Research.

Detentie, behandeling en nazorg criminele jeugdigen (2007). Den Haag: Algemene Rekenkamer (*Kamerstukken II 2007/08, 31215, nr. 1-2, p. 18-20, 22*).

Deuren, S. van, Laan, P. van der, & Weerman, F. (2018). *Verscherpt toezicht minderjarige plegers van high impact crimes*. Amsterdam: NSCR.

DJI in getal, 2013-2017 (2018). Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.

Donker, A.G., & Bakker, W. de (2012). *Vrij na een PIJ: Voorspellende factoren van acceptatie vrijwillige nazorg en recidive na een PIJ-maatregel*. Leiden: Hogeschool Leiden.

Donker, A.G., Bulten, E., Thornberry, T.P., & Matsuda, M. (2012). Explanations of offending. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & P.H. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood* (p. 77-104). Farnham: Ashgate.

Doreleijers, Th.A.H., Bijl, B., Veldt, M.C. van der, & Loosbroek, E. van (1999). *BARO: Standaardisatie en protocollering Basisonderzoek strafzaken Raad voor de Kinderbescherming*. Amsterdam: VU/NIZW.

Drost, V., Jongebreur, W., & Reitsma, J. (2010). *Verbetertraject toezicht jeugd*. Barneveld: Significant.

Dijkstra, M., & Zuylen, Y. van (2005). *Jeugdigen in het strafrecht: waar ligt de grens?* Leiden: Universiteit Leiden.

Ferwerda, H.B., Leiden, I.M.G.G. van, Arts, N.A.M., & Hauber, A.R. (2006). *Halt: het alternatief? De effecten van Halt beschreven*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Fischer, T.F.C., Captein, W.J.M., & Zwirs, B.W.C. (2012). *Gedragsinterventies voor volwassen justitiabelen*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Geest, V. van der, & Bijleveld, C. (2008). Personal, background and treatment characteristics associated with offending after residential treatment: A 13-year follow up in adolescent males. *Psychologie, Crime & Law*, 14, 159-176.

General comment 10 (2007). *Children's rights in juvenile justice*. CRC/c/GC/10.

Grapendaal, M., Veer, P. van der, & Essers, A. (1996). *Over criminaliteit en kattenkwaad bij 7- t/m 11-jarigen*. Den Haag: WODC.

Hendriksen-Favier, A., Place, C., & Wezel, M. van (2010). *Procesevaluatie van Youturn: Instroomprogramma en stabilisatie- en motivatieperiode*. Utrecht: Trimbos Instituut.

Herweijer, M. (2011). De leeftijdsgrenzen in het jeugdstrafrecht en het jongvolwassenenstrafrecht. *PROCES*, 90, 4, 212-222.

Hooft, C. van der, & Mesman Schulz, K. (1981). *Jeugd-TBR- en BB-gestelde jongens 1965-1975*. Amsterdam: SISWO.

Hoogsteder, L.M. (2014). *Coming on strong: Is responsive aggression regulation therapy (Re-ART) a promising intervention?* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

James, C. (2015). *Beyond detention. The effectiveness of aftercare for juvenile and young adult offenders*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Junger-Tas, J., Kruissink, M., & Laan, P.H. van der (1992). *Ontwikkelingen van de jeugd-criminaliteit en de justitiële jeugdbescherming; periode 1980-1990*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Kaal, H.L., Nijman, H.J.I., & Moonen, X.M.H. (2015). *SCIL: Screener voor intelligentie en lichtverstandelijke beperking*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.

Kalidien, S.N. (red.) (2017). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2017*. Den Haag: CBS/WODC.

Killias, M., Redondo, S., & Sarnecki, J. (2012). European perspectives. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & P.H. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood* (p. 291-334). Farnham: Ashgate.

Kleiman, W.M., & Terlouw, G.J. (1997). *Kiezen voor een kans: Evaluatie van harde-kern-projecten*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Kruissink, M., & Verwers, C. (1989). *Halt: Een alternatieve aanpak van vandalisme*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Kuppens, J., & Ferwerda, H. (2014). *Doordringen of doordrinken: Effectevaluatie Halt-straft alcohol*. Arnhem: Bureau Beke.

Laan, A.M. van der, Beerthuizen, M.G.C.J., Barendregt, C.S., & Beijersbergen, K.A. (2016). *Adolescentenstrafrecht: Beleidstheorie en eerste empirische bevindingen*. Den Haag: Boom criminologie.

Laan, A.M. van der, & Beerthuizen, M.G.C.J. (2018). *Monitor jeugdcriminaliteit 2017*. Den Haag: WODC/CBS.

Laan, P.H. van der (1991). *Experimenteren met alternatieve sancties voor jeugdigen*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Laan, P.H. van der, Domburgh, L. van, & Hoeve, M. (2008). Child delinquency as seen by children, the police and the justice system. In R. Loeber, N.W. Slot, P.H. van der Laan, & M. Hoeve (Eds.), *Tomorrow's criminals*. Farnham: Ashgate,

Laan, P.H. van der, Laan, A.M. van der, Hoeve, M., Blom, M., Lamet, W.H., & Loeber, R. (2012). Offending and justice response at the juvenile-adult interface. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & P.H. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood* (p. 201-238). Farnham: Ashgate.

Laan, P.H. van der, Slotboom, A.M., & Stams, G.J.J.M. (2017). Wat werkt? Bijdragen aan het terugdringen van recidive. In P.J. van Koppen, H. Merkelbach, M. Jelacic, & J. de Keijser (red.), *Reizen met mijn rechter: Psychologie van het recht* (p. 987-1002). Deventer: Kluwer.

Lodewijks, H.P.B. (2008). *Violence risk assessment in adolescents in Dutch juvenile justice system: Studies on rehabilitation and predictive accuracy of the SAVRY*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Mertens, N.M., Grapendaal, M., & Docter-Schamhardt, B.J.W. (1998). *Meisjescriminaliteit in Nederland*. Arnhem: Gouda Quint bv.

Mulder, E. (2010). *Unraveling serious delinquency*. Rotterdam: Erasmus MC.

Nauta, O., & Loef, L. (2011). *Evaluatie pilot landelijk instrumentarium jeugdstrafrechtketen*. Amsterdam: DSP-groep.

Ooijen-Houben, M.M.J., & Leeuw, F.L. (2012). *Evaluatie van justitiële beleidsinterventies*. Den Haag: WODC.

Plaatsing van jeugdigen met een strafrechtelijke titel en een civielrechtelijke titel in gesloten voorzieningen (2018). Den Haag: RSJ.

Plaisier, J. et al. (2016). *De oplegging en uitvoering van de gedragsbeïnvloedende maatregel voor delinquente jongeren*. Amsterdam: Impact R&D.

Prop, L.C.J., Laan, A.M. van der, Barendregt, C.S., Beerthuizen, M.G.C.J., & Nieuwenhuizen, Ch. van (2018). *Adolescentestrafrecht: Kenmerken van de doelgroep, de strafzaken en de tenuitvoerlegging*. Den Haag: WODC.

Put, C.E. van der (2011). *Risk and needs assessment for juvenile delinquents*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Sanctierecht voor jeugdigen (1982). Rapport van de Commissie herziening strafrecht voor jeugdigen (commissie-Anneveldt). Den Haag: Staatsuitgeverij.

Slotboom, A.M., Hoeve, M., Ezinga, M., & Helm, P. van der (2013). *Criminele meisjes en vrouwen: Achtergronden en aanpak*. Den Haag: Boom Lemma uitgeverij.

Slotboom, A.M., Wong, T.M.L., Swier, C., & Broek, T.C. van der (2011). *Delinquente meisjes: Achtergronden, risicofactoren en interventies*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Sondorp, S., Torregrosa, M., Hoing, M., & Mebel, K. te (2019). *Procesevaluatie pilot Halt-interventie sexting*. Woerden: Adviesbureau Van Montfoort.

Souverein, F. et al. (2018). *Monitor proeftuinen verkenning invulling vrijheidsbeneming justitiële jeugd*. Zutphen: Academische Werkplaats Risicojeugd.

Spanjaard, H.J.M., Knaap, L.M. van der, Put, C.E. van der, & Stams, G.J.J.M. (2012). Risk assessment and the impact of risk and protective factors. In R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot, & P.H. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood* (p. 127-157). Farnham: Ashgate.

Stouwe, T. van der (2020). *From antisocial to prosocial? The effectiveness of social skills training for juvenile delinquents*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon*. Amsterdam: SWP.

Timmermans, M., Tillaart, J. van den, & Homburg, G. (2010). *Werken volgens de methode: Procesevaluatie 'Handboek methode jeugdreclassering'*. Amsterdam: Regioplan.

Veiligheid in justitiële jeugdinrichtingen: opdracht met risico's (2007), Utrecht: Inspectie Jeugdzorg/ Inspectie van het Onderwijs/Inspectie voor de Gezondheidszorg/Inspectie voor de Sanctietoepassing.

Verhoging strafrechtelijke minimumleeftijd in context (2017). Den Haag: RSJ.

Verberk, S., & Fuhler, K. (2006). *De positionering van de jeugdrechter* (Research Memoranda). Den Haag: Raad voor de rechtspraak.

Verwij, S., & Tollenaar, N. (2020). *Recidivemeting adolescentenstrafrecht*. Den Haag: WODC.

Verweij, S., Tollenaar, N., Wartna, B.S.J., & Weijters, G. (2017). *Recidive tijdens en na de GBM*. Den Haag: WODC.

Wartna, B.S.J., Kalidien, S., & Essers, A.A.M. (2006). *Replicatie recidivemeting Den Engh*. Den Haag: WODC.

Wartna, B.S.J., & Tollenaar, N. (2006). *Recidive 1997-2003: Ontwikkelingen in het niveau van de strafrechtelijke recidive van jeugdige en volwassen daders*. Den Haag: WODC.

Weijers, I. (2006). *Jeugdige dader, volwassen straf? Artikel 77b Sr*. Deventer: Kluwer.

Weijers, I., Hepping, K., & Kampijon, M. (2010), *Jeugdige veelplegers*. Amsterdam: SWP.

Weijters, G., & Blom, M. (2012). *Delictkenmerken PIJ-populatie 2006-2010*. Den Haag: WODC.

Weijters, G., Verweij, S., Tollenaar, N., & Hill, J. (2019). *Recidive onder justitiabelen in Nederland*. Den Haag: WODC.

Wijkman, M.D.S., Geest, V.R. van der, & Bijleveld, C.C.H.J. (2006). Delinquentie van op civielrechtelijke en strafrechtelijke titel behandelde jongeren. *FJR*, 28, 18-27.

Zeylman, K., Sipma, T., & Laan, A.M. van der (2019). *De aparte bejegening van jongvolwassen daders in het (jeugd)strafrecht*. Den Haag: WODC.

